

การจัดการเรียนการสอนหลักสูตรการศึกษาจากระบบขั้นพื้นฐาน

เชิงพุทธบูรณาการแก่ผู้ต้องขังในเรือนจำ

The Arrangement the Teaching and Learning According Basic Non-formal Education Courses by Integration to Buddhism for Inmates in Prison

มานพ สุธรรมปวง¹

Manop Suthampuang¹

ทำวิจัยเมื่อ พ.ศ. 2563

Email : manop2830@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาความคิดเห็นของผู้เรียนต่อการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษาจากระบบขั้นพื้นฐานเชิงพุทธบูรณาการในเรือนจำกลางลำปาง 2) เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรการศึกษาจากระบบขั้นพื้นฐานเชิงพุทธบูรณาการแก่ผู้ต้องขัง ตามทัศนคติของเจ้าหน้าที่เรือนจำกลางลำปาง 3) เพื่อศึกษาแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรการศึกษาจากระบบขั้นพื้นฐานเชิงพุทธบูรณาการแก่ผู้ต้องขังในเรือนจำกลางลำปาง กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้ต้องขังชายและเจ้าหน้าที่เรือนจำกลางลำปาง เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์และแบบสังเกต สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิจัยเชิงคุณภาพใช้การพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า 1. ความคิดเห็นของผู้เรียนต่อการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษาจากระบบขั้นพื้นฐานเชิงพุทธบูรณาการในเรือนจำกลางลำปาง โดยรวมอยู่ในระดับมาก 2. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรการศึกษาจากระบบขั้นพื้นฐานเชิงพุทธบูรณาการแก่ผู้ต้องขัง ตามทัศนคติของเจ้าหน้าที่เรือนจำกลางลำปาง 1) ด้านกระบวนการเรียนรู้: เรือนจำควรมีการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย 2) ด้านการออกแบบการจัดการเรียนรู้: เรือนจำควรมีการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้

¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

¹Mahachulalongkomrajavidyalaya University Lamphang Buddhist College, Thailand.

*ได้รับบทความ: 2 สิงหาคม 2563; แก้ไขบทความ: 4 กันยายน 2563; ตอรับการตีพิมพ์:

15 กันยายน 2563

Received: August 2, 2020; Revised: September 4, 2020; Accepted: September 15, 2020

ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้ 3)ด้านบทบาทของผู้สอน: ครูควรมีการจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนฝึกคิด ฝึกปฏิบัติ และฝึกปรับปรุง 4)ด้านบทบาทผู้เรียน: ผู้เรียนควรนำองค์ความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์ต่อตนและส่วนรวมได้อย่างดี 3. แนวทางที่เหมาะสมในการจัดการเรียนการสอนด้านกระบวนการเรียนรู้ ควรเน้นทักษะกระบวนการคิดที่เสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมแบบบูรณาการเชิงพุทธแก่ผู้เรียนด้านการออกแบบการจัดการเรียนรู้ควรจัดผู้เรียนให้มีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดกิจกรรมเสริมสร้างประสบการณ์แหล่งเรียนรู้ในเรือนจำให้ผู้เรียนบูรณาการกลุ่มสาระเข้ากับหลักพุทธธรรมที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้ด้านบทบาทของผู้สอน ควรจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนได้แสดงออกทางความคิดสร้างสรรค์ให้รู้จักค้นคว้า ทดลองลงมือปฏิบัติ และแก้ปัญหาด้วยตนเอง ด้านบทบาทผู้เรียน ควรแสวงหาความรู้ด้วยตนเองจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ภายในเรือนจำนำผลการประเมินมาเป็นฐานการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของตนเองในอนาคต

คำสำคัญ : 1. การเรียน 2. การสอน 3. ผู้ต้องขัง

ABSTRACT

The objectives of the research article were 1)to study learners' opinions per the arrangement the teaching and learning according basic non-formal education courses by integration to Buddhism for inmates in prison, 2) to study the suggestions about the arrangement the teaching and learning according basic non-formal education courses by integration to Buddhism for inmates in prison according to the views of officials from Lamphang Central Prison, 3) to study appropriate guidelines in the arrangement the teaching and learning according basic non-formal education courses by integration to Buddhism for inmates in prison. It is an integrated research method both quantitative and quality. Data provider group is male inmate and the staffs of Lamphang Central Prison. The device used to collect the information is a questionnaires, interview forms and observation forms. The statistics used in this research are mean and standard deviation. The qualitative research uses descriptive analysis.

The research results found that: 1. The opinions of learners towards teaching and learning management according to the curriculum of non-formal education with basic integrated Buddhists in Lamphang Central Prison Overall, at high level. 2. The recommendations on teaching and learning in the basic non-formal education curriculum with integrated Buddhists to inmates According to the view of Lamphang

Central Prison officials 1) Learning Process: Prisons should have a variety of learning processes. 2) The design of learning management: Prisons should design learning activities in which learners can apply knowledge gained from learning to apply in their lives. 3) Instructor's role: Teachers should provide experiences for learners to practice thinking, practice and improve. 4) The role of learners: learners should apply the knowledge gained to benefit themselves and the public as well. 3. Suitable guidelines for teaching and learning, In side of Learning process, Prison should emphasize skills of thinking process that enhance of morality by integration to Buddhism to students. In side of designing learning management, Prison should arrange to learners have participate in planning organizing activities Strengthen experience in learning source in prison, should to learners Integration the subject group get in with the Buddhist doctrine that will be applied in life. In side at is role of the instructor, They should arrange experience to students expression in way have the idea creative, should give to known of research, experiment, practice, and solve problems by oneself. In side at is the role of learners, They should seek knowledge by oneself from various learn sources Inside the prison, should use results of assessment is base of development in learning process of self in future.

Keywords : 1. Learning 2. Teaching 3. Inmates

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

การศึกษาเป็นกระบวนการให้และรับความรู้และประสบการณ์ การปรับเปลี่ยนทัศนคติ การสร้างจิตสำนึก การเพิ่มพูนทักษะ การทำความเข้าใจให้กระจ่าง การอบรมปลูกฝังค่านิยม การถ่ายทอดศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมของสังคม การพัฒนาความคิด โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะให้บุคคลมีความเจริญงอกงามทางปัญญา มีความรู้ความสามารถที่เหมาะสมสำหรับการประกอบอาชีพ สามารถดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม มีค่านิยมที่ดีและอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุขกระบวนการดำเนินการให้มนุษย์ได้รับการศึกษานี้หากรัฐยังไม่เข้ามาดูแล ก็เป็นเรื่องที่คนใกล้ชิด เช่น ครอบครัว หรือญาติมิตรเพื่อนฝูงทำหน้าที่อบรมสั่งสอนกันเอง เพื่อให้ผู้รับการอบรมสามารถอยู่ร่วมกับสังคมขนาดย่อมนั้นได้ แต่เมื่อสังคมขยายตัวมากขึ้นจนปัจจุบันกลายเป็นสังคมระดับประเทศ การให้การศึกษาต้องเป็นไปอย่างมีระบบ ต้องมีการจัดการ มีเป้าหมาย มีรูปแบบกระบวนการ มีการลงทุน และมีผู้รับผิดชอบ ดังที่เราเรียกโดยรวมว่า การจัดการศึกษา คือ ทำอย่างเป็นระบบที่ทุกส่วนมี

ความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันสาระของการศึกษาจึงต้องครอบคลุมทั้งเรื่องวิถีการดำรงชีวิต การประพฤติปฏิบัติตน ความสัมพันธ์กับผู้อื่น ประสบการณ์และความเป็นไปของสังคมในอดีต ปัจจุบัน และที่จะไปสู่ออนาคต รวมทั้งเรื่องความรู้ความเข้าใจและเทคนิควิธีการประกอบอาชีพ (ปรัชญา เวสารัชช, 2554 : 1-2)

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 ในหมวด 1 มาตรา 6 ได้กำหนดให้การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขทั้งนี้ต้องยึดแนวการจัดการศึกษาในหมวด 4 มาตรา 23 การจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษา ตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาและในมาตรา 24 (4) ได้กำหนดการจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542 : 5-14)

สาระของกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธได้ถูกย่อไว้ในพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ธรรม 4 ประการ เหล่านี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญแห่งปัญญา กล่าวคือ การเสวนาสัตบุรุษ การฟัง สัทธรรม โยนิโสมนสิการ ธรรมานุธรรมปฏิบัติ” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2551 : 138) จากพุทธพจน์ดังกล่าว สามารถแยกกระบวนการเรียนรู้ออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนแรกเป็นการเสวนาสัตบุรุษ และการฟังสัทธรรม ขั้นตอนที่สองเป็นการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการและขั้นตอนที่สาม เป็นการปฏิบัติตามธรรมสมควรแก่ธรรม ทั้งหมดเป็นกระบวนการเรียนรู้ในทางพุทธศาสนา เมื่อนำมาใช้กับการเรียนรู้สิ่งต่างๆ โดยเริ่มจากเมื่อรับรู้ข้อมูลข่าวสารหรือคำแนะนำได้อย่างถูกต้อง ตรงประเด็น และครบถ้วนแล้ว กระบวนการเรียนรู้ ต่อมาคือ การคิดหรือการนำเอาสิ่งที่รับรู้ นั้นมาจัดระเบียบ เป็นการศึกษาอย่างถูกวิธีตามหลักโยนิโสมนสิการและสุดท้ายเป็นการปฏิบัติตามในสิ่งที่คิดอย่างถูกวิธีแล้วนั้น การปฏิบัตินี้เป็นจุดสำคัญที่ทำให้การศึกษาแบบพุทธแตกต่างจากการศึกษาแบบตะวันตกหลายสำนัก ที่เน้นการใช้ความคิดล้วนๆ เป็นการเรียนรู้ในระดับพุทธิปัญญา ส่วนการศึกษาในทางพุทธศาสนาต้องอาศัยการปฏิบัติเป็นส่วนสำคัญ นอกเหนือจากการสดับฟัง การอ่าน และการคิด

เรือนจำกลางลำปางเป็นหน่วยราชการส่วนกลาง สังกัดกรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม ตั้งอยู่ที่ถนนพหลโยธิน อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง มีหน้าที่หลักสำคัญ 2 ประการ คือ 1) ควบคุมผู้ต้องขังอย่างมีประสิทธิภาพมาตรฐานเสมอภาค 2) พัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังเพื่อเป็นพลเมืองดี มีอาชีพที่สุจริต ดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (กรมราชทัณฑ์, 2562 : 59) ในส่วนประการที่ 2 นั้น เรือนจำได้มีการจัดการศึกษา และพัฒนาจิตใจแก่ผู้ต้องขังตามที่กรมราชทัณฑ์ กำหนด เช่น การจัดการศึกษาสายสามัญ สายอาชีพ สายธรรมศึกษา และการอบรมผู้ต้องขังเข้าใหม่ การอบรมผู้ต้องขังตามฐานความผิด การอบรมผู้ต้องขังก่อพันโทษ เป็นต้น ในส่วนการจัดการศึกษา

สายสามัญนั้น เป็นการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย สังกัดศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอเมืองลำปาง ปัจจุบัน มีนักเรียนทั้งหมดจำนวน 158 คน โดยกระบวนการเรียนการสอนนั้น จะเป็นการมอบใบงานในแต่ละรายวิชาที่เปิดสอนให้นักเรียนไปศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง แล้วนำมาเสนอในคราวพบกลุ่มในแต่ละสัปดาห์ ตลอดถึงมีการระดมความคิด อภิปราย และร่วมกันสรุปประเด็นหรือเนื้อหาที่ศึกษาค้นคว้านั้น

ดังนั้น ผู้วิจัยในฐานะเป็นเจ้าหน้าที่จัดการศึกษาแก่ผู้ต้องขังในเรือนจำกลางลำปาง เห็นว่า ในพระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่เอื้อประโยชน์ต่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง นั่นคือ วุฑฒิธรรม 4 ที่ประกอบด้วย การเสวนาสัตบุรุษ การฟังสัทธรรม การคิดวิเคราะห์(โยนิโสมนสิการ) และการปฏิบัติจริง (ธรรมานุธรรมปฏิบัติ) จึงตัดสินใจศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการเรียนการสอนหลักสูตรการศึกษานอกระบบขั้นพื้นฐานเชิงพุทธบูรณาการแก่ผู้ต้องขังในเรือนจำ” ทั้งนี้ เพื่อนำหลักวุฑฒิธรรม 4 ดังกล่าวมาใช้เป็นฐานในการจัดการเรียนการสอน จากนั้นจะนำข้อมูลความคิดเห็นของผู้เรียนและข้อเสนอแนะของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง มาศึกษาวิเคราะห์ และสรุปเป็นแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาความคิดเห็นของผู้เรียนต่อการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบขั้นพื้นฐานเชิงพุทธบูรณาการในเรือนจำกลางลำปาง

2.2 เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรการศึกษานอกระบบขั้นพื้นฐานเชิงพุทธบูรณาการแก่ผู้ต้องขัง ตามทัศนะของเจ้าหน้าที่เรือนจำกลางลำปาง

2.3 เพื่อศึกษาแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรการศึกษานอกระบบขั้นพื้นฐานเชิงพุทธบูรณาการแก่ผู้ต้องขังในเรือนจำ

3. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

3.1 ได้ทราบความคิดเห็นของผู้เรียนต่อการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบขั้นพื้นฐานเชิงพุทธบูรณาการในเรือนจำกลางลำปาง ซึ่งสามารถนำมาเป็นข้อมูลประกอบเพื่อกำหนดแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรการศึกษานอกระบบขั้นพื้นฐานเชิงพุทธบูรณาการแก่ผู้ต้องขังในเรือนจำ

3.2 ได้ทราบข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรการศึกษานอกระบบขั้นพื้นฐานเชิงพุทธบูรณาการแก่ผู้ต้องขัง ตามทัศนะของเจ้าหน้าที่เรือนจำกลางลำปางซึ่งจะเป็นข้อมูลสำหรับกำหนดแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรการศึกษานอกระบบขั้นพื้นฐานเชิงพุทธบูรณาการแก่ผู้ต้องขังในเรือนจำ

3.3 ได้ทราบแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรการศึกษานอกระบบ ชั้นพื้นฐานเชิงพุทธบูรณาการแก่ผู้ต้องขังในเรือนจำกลางลำปาง จากการศึกษาข้อมูลความคิดเห็นของผู้เรียนและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรการศึกษานอกระบบชั้นพื้นฐานเชิงพุทธบูรณาการ

3.4 สามารถนำผลการศึกษาวิจัยไปคู่มือจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพและเผยแพร่ในวารสารและสื่อต่างๆ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาต่อไป

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงผสมวิธีทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้ต้องขังชายและเจ้าหน้าที่เรือนจำกลางลำปาง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ 1)แบบสอบถาม เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลและความคิดเห็นของผู้เรียนต่อการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบชั้นพื้นฐานเชิงพุทธบูรณาการในเรือนจำกลางลำปาง ของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 4 ด้าน คือ (1)ด้านกระบวนการเรียนรู้ (2)ด้านการออกแบบการจัดการเรียนรู้ (3)ด้านบทบาทผู้สอน (4)ด้านบทบาทผู้เรียนเป็นแบบสอบถามปลายปิด 2)แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง สัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย คือ เจ้าหน้าที่เรือนจำกลางลำปาง ผู้ให้ข้อมูลด้านข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรการศึกษานอกระบบชั้นพื้นฐานเชิงพุทธบูรณาการแก่ผู้ต้องขัง 3. แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม สังเกตพฤติกรรมการแสดงออกขณะการทำกิจกรรมการเรียนรู้ตามรายวิชาที่กำหนดไว้ของนักเรียนกลุ่มประชากร สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การพรรณนาวิเคราะห์และนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

5. ผลการวิจัย

5.1 ความคิดเห็นของผู้เรียนต่อการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบ ชั้นพื้นฐานเชิงพุทธบูรณาการในเรือนจำกลางลำปาง โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.32$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านกระบวนการเรียนรู้ : กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นว่าเรือนจำมีการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายและมีการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.26$) ด้านการออกแบบการจัดการเรียนรู้: กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นว่าเรือนจำมีการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ตอบสนองความต้องการและความสนใจของผู้เรียนอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.34$) ด้านบทบาทของผู้สอน: กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นว่าผู้สอนมีการจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนฝึกคิด ฝึกปฏิบัติและฝึกปรับปรุง และให้ผู้เรียนได้แสดงออกทางความคิดสร้างสรรค์อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.30$) ด้านบทบาทผู้เรียน: กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นว่าผู้เรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายและรับผิดชอบการเรียนรู้ของตนเองอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.38$)

5.2 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรการศึกษานอกระบบขั้นพื้นฐานเชิงพุทธบูรณาการแก่ผู้ต้องขัง ตามทัศนะของเจ้าหน้าที่เรือนจำกลางลำปาง จากการวิเคราะห์ประเด็นการให้สัมภาษณ์ พบว่า 1) ด้านกระบวนการเรียนรู้: เรือนจำควรมีการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย ควรมีการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นทักษะกระบวนการ และควรมีการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่เสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม 2) ด้านการออกแบบการ: เรือนจำควรมีการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้ โดยให้ผู้เรียนบูรณาการกลุ่มสาระเข้ากับหลักพุทธธรรม และส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ภายในเรือนจำ 3) ด้านบทบาทของผู้สอน: ครูควรมีการจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนฝึกคิด ฝึกปฏิบัติ และฝึกปรับปรุง ควรมีการจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนค้นคว้า ทดลองลงมือปฏิบัติ และแก้ปัญหาด้วยตนเอง ควรให้ผู้เรียนแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ฟังพากัน โดยใช้กระบวนการกลุ่ม และควรมีการจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาสาระได้ง่ายขึ้น 4) ด้านบทบาทผู้เรียน: ผู้เรียนควรมีความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวมได้เป็นอย่างดี ควรได้แสวงหาความรู้ด้วยตนเองจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ภายในเรือนจำได้อย่างเหมาะสม และมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมาย และรับผิดชอบการเรียนรู้ของตนเอง

5.3 แนวทางที่เหมาะสมในการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรการศึกษานอกระบบขั้นพื้นฐานเชิงพุทธบูรณาการแก่ผู้ต้องขังในเรือนจำ จากการวิเคราะห์แบบสอบถามและประเด็นการให้สัมภาษณ์ พบว่า 1) ด้านกระบวนการเรียนรู้: เรือนจำควรจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย มีการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง จัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นทักษะกระบวนการคิด จัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการเรียนรู้บรรทัดฐานทางสังคม และจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นทักษะกระบวนการที่เสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมมีแบบบูรณาการเชิงพุทธ 2) ด้านการออกแบบการจัดการเรียนรู้: เรือนจำควรออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ตอบสนองความต้องการและความสนใจของผู้เรียนโดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดกิจกรรมเสริมสร้างประสบการณ์ ส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ภายในเรือนจำ และให้ผู้เรียนบูรณาการกลุ่มสาระเข้ากับหลักพุทธธรรม ที่ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้ 3) ด้านบทบาทของผู้สอน: ครูผู้สอนควรมีการจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนฝึกคิด ฝึกปฏิบัติ และฝึกปรับปรุง จัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนได้แสดงออกทางความคิดสร้างสรรค์ให้รู้จักค้นคว้า ทดลองลงมือปฏิบัติ และแก้ปัญหาด้วยตนเอง และจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ฟังพากัน โดยใช้กระบวนการกลุ่ม ตลอดถึงการจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาสาระได้ง่ายขึ้น โดยใช้สื่อที่หลากหลาย รวมทั้งจัดการประเมินผลผู้เรียน ทั้งก่อนเรียน ระหว่างเรียน และสิ้นสุดการเรียนรู้ในแต่ละรายวิชาตามสภาพจริง 4) ด้านบทบาทผู้เรียน: ผู้เรียนควรมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมาย และรับผิดชอบการเรียนรู้ของตนเองและควรได้แสวงหาความรู้ด้วยตนเองจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ภายในเรือนจำอย่างเหมาะสม สามารถนำผลการประเมินมาเป็นฐานการพัฒนา

กระบวนการเรียนรู้ของตนเองในอนาคต รวมทั้งนำองค์ความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวมได้เป็นอย่างดี

6. อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้เรียนต่อการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร การศึกษานอกระบบขั้นพื้นฐานเชิงพุทธบูรณาการในเรือนจำกลางลำปาง ผู้วิจัยสามารถอภิปรายประเด็นที่สำคัญๆ ในแต่ละด้านได้ ดังนี้

6.1 ด้านกระบวนการเรียนรู้ : กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นว่าเรือนจำมีการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายและมีการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.26$) ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะเรือนจำมีกิจกรรมสำหรับให้ผู้ต้องขังได้เรียนรู้หลายอย่าง เช่น งานฝึกวิชาชีพช่างไม้ ช่างจักสานงานเกษตรและหลักสูตรวิชาชีพระยะสั้นในสาขาต่างๆ ตามที่ผู้ต้องขังแต่ละกลุ่มมีความสนใจที่จะฝึกฝนเรียนรู้ จึงทำให้ผู้ต้องขังที่เข้าเรียนเกิดการเรียนรู้และมีประสบการณ์ในกิจกรรมที่เรียนและฝึกปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของสุรางค์ โค้วตระกูล (2544 : 185) ที่เห็นว่า การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนพฤติกรรมซึ่งเป็นผลเนื่องมาจากประสบการณ์ที่คนเรามีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมหรือจากการฝึกหัดรวมทั้งการเปลี่ยนปริมาณความรู้ของผู้เรียน

6.2 ด้านการออกแบบการจัดการเรียนรู้ : กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นว่าเรือนจำ มีการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ตอบสนองความต้องการและความสนใจของผู้เรียนอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.34$) ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะเรือนจำ โดยฝ่ายการศึกษา มีการออกแบบการจัดการเรียนรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติที่สอดคล้องกับรายวิชาและความต้องการของผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ในสิ่งที่ตนสนใจและใฝ่เรียนรู้ต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสุมิตร คุณานุกร (2540 : 137) ที่เห็นว่า การจัดการเรียนการสอน คือ กระบวนการจัดประสบการณ์ ให้กับผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยวิธีต่างๆ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาไปตามเป้าหมายที่หลักสูตรต้องการ

6.3 ด้านบทบาทของผู้สอน : กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นว่าผู้สอนมีการจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนฝึกคิด ฝึกปฏิบัติและฝึกปรับปรุง และให้ผู้เรียนได้แสดงออกทางความคิดสร้างสรรค์อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.30$) ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะผู้เรียนได้รับความรู้และมีความเข้าใจในรายวิชาต่างๆ ที่ครูประจำรายวิชาได้พยายามหาเทคนิคการสอนต่างๆ มาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของ ชาญชัย อาจิมสมาจาร (2545 : 199-20) ที่เห็นว่า ผู้สอนที่ดีควรมีลักษณะรู้วิธีแนะแนวทางในการเรียน มีความรู้ ความสามารถที่จะใช้วิธีสอนต่างๆ ให้ได้ผลดี

6.4 ด้านบทบาทผู้เรียน : กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นว่าผู้เรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายและรับผิดชอบการเรียนรู้ของตนเองอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.38$) ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะผู้เรียนได้หนักแน่นในหน้าที่ของนักเรียนที่ดี ที่ต้องมีวินัยใฝ่เรียนรู้ จึงทำให้ได้รับความไว้วางใจจากครูให้มีส่วนร่วมใน

การกำหนดเป้าหมายในการเรียนรู้ และได้รับความไว้วางใจจากโรงเรียนด้านการฝึกปฏิบัติกิจกรรมเสริมการเรียนรู้ของตนโดยไม่ต้องมีการบังคับ ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของเรียมศรีทอง (2542 : 220) ที่เห็นว่าการตระหนักรู้ในตนเอง จะช่วยให้เรียนรู้ตนเองนำไปสู่การพัฒนาสัมพันธภาพเชิงบวก จัดการสิ่งต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และวางเป้าหมายในชีวิตได้อย่างเหมาะสม

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

7.1.1 ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องควรกำหนดนโยบายนำแนวทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรศึกษานอกระบบขั้นพื้นฐานเชิงพุทธบูรณาการแก่ผู้ต้องขังในเรือนจำกลางลำปาง จากการศึกษาข้อมูลไปบูรณาการตามความเหมาะสมกับบริบทพื้นที่เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพต่อไป

7.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

7.2.1 ด้านกระบวนการเรียนรู้ : เรือนจำ โดยฝ่ายการศึกษาควรจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการ คือ ควรมีการจัดสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาที่รัฐกำหนดบูรณาการกับพุทธธรรม เช่น การจัดการเรียนรู้ตามหลักวิชาการบนฐานของหลักอิทธิบาท 4 ได้แก่ ขั้นที่ 1 สร้างฉันทะ ความพอใจ เป็นขั้นนำเข้าสู่บทเรียน เป็นการเตรียมความพร้อมเพื่อการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนขั้นที่ 2 สร้างวิริยะ ความเพียร เพื่อให้เกิดความพยายามฝึกฝนทักษะต่างๆ ขั้นที่ 3 สร้างจิตตะ ความมุ่งมั่น เพื่อให้เกิดความคิดวิเคราะห์สิ่งที่รับรู้ และขั้นที่ 4 สร้างวิมังสา การพิจารณา เพื่อให้รู้จักประมวลและสรุปเป็นองค์ความรู้

7.2.2 ด้านการออกแบบการจัดการเรียนรู้ : ควรออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ตอบสนองความถนัดของผู้เรียน โดยจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล และจัดกิจกรรมให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้คิดได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้

7.2.3 ด้านบทบาทของผู้สอน : ควรมีการจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาสาระได้ง่ายขึ้น โดยการจัดประสบการณ์ตรงกับผู้เรียน ให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง เป็นการฝึกฝนความรู้ความเข้าใจจากทฤษฎีที่เรียนมา โดยเน้นการฝึกทักษะในแต่ละรายวิชา จะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาสาระได้ง่าย

7.2.4 ด้านบทบาทผู้เรียน: ควรส่งเสริมผู้เรียนให้ลงมือปฏิบัติจริงในกิจกรรมภาคปฏิบัติ โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง ได้แก่การวิเคราะห์และกำหนดความต้องการในการเรียนรู้การกำหนดจุดมุ่งหมายในการเรียนรู้ การกำหนดแหล่งวิทยาการเพื่อการเรียนรู้ การเลือกวิธีการเรียนและกิจกรรมการเรียนรู้ การรวบรวมข้อมูล/วิเคราะห์/สร้างองค์ความรู้ และการประเมินผลการเรียนรู้ ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนมีศักยภาพในการเรียนรู้ได้อย่างดียิ่งขึ้น

7.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

7.3.1 ควรวิจัยเรื่อง “การจัดการเรียนการสอนหลักสูตรท้องถิ่นแก่ผู้ต้องขังที่มีภูมิปัญญาในจังหวัดลำปาง” ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์และเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น

7.3.2 ควรวิจัยเรื่อง “การจัดการเรียนการสอนผู้ต้องขัง โดยใช้หลักพุทธธรรมเป็นฐานในรายวิชาหน้าที่พลเมือง” ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้เรียนประพฤติตนตามหน้าที่พลเมืองดี โดยมีหลักพุทธธรรมเป็นบรรทัดฐาน

8. เอกสารอ้างอิง

กรมราชทัณฑ์. (2562). **แผนปฏิบัติการราชการกรมราชทัณฑ์ พ.ศ. 2563-2565**. นนทบุรี : กลุ่มงานนโยบายและแผนกองยุทธศาสตร์และแผนงาน กรมราชทัณฑ์.

ชาญชัย อาจิมสมภาร. (2545). **สุดยอดเทคนิคสู่คู่มือครูอาชีพ**. กรุงเทพมหานคร : จรัสสินทวงศ์.

ปรัชญา เวสารัชช์. (2554). **หลักการจัดการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), (2551). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เรียม ศรีทอง. (2542). **พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน**. กรุงเทพมหานคร : เวิร์ดเวฟ เอ็ดดูเคชั่น.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2545). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545**. กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟิค.

สุมิตร คุณานุกร. (2540). **การบริหารโรงเรียนด้านวิชาการ**. กรุงเทพมหานคร : ชวนพิมพ์.

สุรางค์ ไคว้ตระกูล. (2544). **จิตวิทยาการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

9. คำขอบคุณ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดีเพราะได้รับความเมตตาและการช่วยเหลืออย่างดียิ่งจาก คณะอาจารย์ที่ปรึกษาที่ได้ให้คำปรึกษาแนะนำทั้งในส่วนเนื้อหาและวิธีการเขียนเป็นอย่างดี ช่วยชี้แนวทางประเด็นและเติมเต็มในสิ่งที่ผู้วิจัยมีส่วนขาดจนทำให้งานนี้มีความบกพร่องน้อยที่สุด จึงขอขอบพระคุณท่านไว้ ณ ที่นี้ ขอขอบคุณผู้บริหารเรือนจำกลางลำปางและเจ้าพนักงานประจำฝ่าย การศึกษาและพัฒนาจิตใจเรือนจำกลางลำปาง ที่ให้ข้อมูลและข้อเสนอแนะในการทำงานวิจัยครั้งนี้ และขอขอบคุณคณาจารย์ในมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอภัยภูฏา ที่มีเมตตาธรรมได้ให้โอกาสให้กำลังใจให้ตำราอันเป็นข้อมูลในการเขียนงานวิจัย ขอขอบคุณท่านผู้รู้ทั้งหลายที่ได้ร่วมงานเขียนของท่านมาอ้างอิงไว้ในงานวิจัยฉบับนี้ ขอขอบพระคุณท่านไว้ ณ ที่นี้ด้วย